BİR DEVLET TEŞEKKÜLÜ: YOZGAT TEKEL BİRA FABRİKASI

Hatice MUMYAKMAZ

Özet: Çalışma, Yozgat'ta, 1966'da bir devlet teşekkülü olarak temelleri atılan, 1972 yılında açılan ve 2004 yılında özelleştirilen Yozgat Tekel Bira Fabrikası'nın kuruluş aşamasından özelleştirilmesine kadarki süreci, şehrin sosyo-ekonomik hayatı çerçevesinde anlatmayı amaçlamaktadır. Fabrikanın hangi amaçlarla, nasıl kurulduğu, muhafazakâr kimlikli bir şehirde halkın fabrikanın kuruluşuna tepkisi, şehir ekonomisi ve sosyalleşmeye etkisi, işçi sayısı, işçi alımları, değişen piyasa şartları karşısındaki durumu, özelleştirilmesi ve kapanması süreci işlenmeye çalışılmıştır.

Makalede, ilgili arşiv malzemesi ve süreli yayınların yanı sıra, makaleyi derinleştirmek amacıyla bira fabrikası personeli ve şehir halkından 36 ve 75 yaş arasındaki dokuz kişiyle sözlü tarih yöntemi ile mülakat yapılmıştır.

Yozgat Tekel Bira Fabrikası, arz talep dengesi, nakliye, kâr payı gibi hesaplamalar göz ardı edilerek, şehrin insanına iş alanı oluşturma ve bölgeyi kalkındırma amacıyla kurulmuş bir devlet teşekkülüdür. Fabrika, şehir halkına ve bölgeye sağladığı sosyo-ekonomik katkıya rağmen, Kamu İktisadi Teşekküllerinin Özelleştirilmesi çerçevesinde özel sektöre devredilmiştir. Yozgat'ta "Cumhuriyet Tarihinin tek devlet teşekkülü" olarak nitelenen fabrikanın kapanışı, çalışanları dışında, sessiz karşılanmıştır.

Anahtar kelimeler: Yozgat, bira fabrikası, devlet teşekkülü, özelleştirme, sözlü tarih.

A Public Enterprise: Yozgat Tekel Beer Factory

Abstract: This study aims to explore the process of establishment Yozgat Tekel Beer Factory, whose foundations were laid as a government organization in 1966, opened in 1972 and privatized in 2004, starting from its foundation to privatization. This study also aims to understand the role of the Yozgat Tekel Beer Factory within the scope of the socio-economic life of the city. In this context, the study is limited to explore the purpose of the foundation of the factory, how it is founded, the reaction of town-people against the foundation of the factory in a conservative city, the effect of the foundation of the factory to the economy of the city and its socialization. The number of the workers, worker recruitment, the position of the factory against the changing market conditions, and the process of its privatized and closure are also studied to better understand the effect of the factory on the life of the city and its citizens.

In this study, the related archive materials, periodicals are used and oral history method were used as data collection. In this context, nine people including staff of the beer factory and townspeople whose age ranging from 36 to 75 were interviewed (2012 December-2013 June). These nine people consisted of Manager, technician/union manager, laboratory employee, worker, and officer of

the factory; owner of a newspaper, estate agent and tradesman from the town-people.

Yozgat Tekel Beer Factory, was established to provide jobs to people in the Yozgat city and improve Yozgat's region ignoring supply and demand balance, transport and calculations. Although the factory's socio economic contrubitions, which was customized in the context of public enterprise privatizations and having been described only one public enterprise in the Republic of Turkey History, while closing people in the city were quiet.

Key words: Yozgat, beer factory (brewery), public enterprise, privatization, oral history.

Giriş

Çalışma, bir Orta Anadolu şehri olan Yozgat'ın, sosyoekonomik anlamda geri kalmışlığına dair yapılan bir sorgulamanın sonucunda ortaya çıkmıştır. Şehir, Ankara'ya 217 km mesafede olmasına ve yetiştirdiği fertlerle Türk siyasi, sosyal ve kültürel hayatında ön planda olmasına rağmen, Ankara, Kırıkkale, Yozgat, Sivas hattının sosyoekonomik olarak en geri kalmış şehridir. Bu bağlamda, "Yozgat'ın yakın tarihinde şehrin kalkınmasına yönelik herhangi bir teşebbüs var mıdır?" sorusuna cevap arandığında, Yozgat Tekel Bira Fabrikası ile karşılaşılmıştır. Fabrikanın kuruluşundan özelleştirilmesine kadarki süreç bir taraftan kuruluşun tarihini ortaya koyarken, diğer taraftan Yozgat'ın sosyoekonomik geri kalmışlığının analizi için ipuçları sunmaktadır.

Çalışma, oldukça yakın bir geçmişi konu edinmekle birlikte, hikâyeyi tamamlayabilecek kaynaklara ulaşmak oldukça zor olmuştur. Fabrikanın kuruluş ve gelişimiyle ilgili kurum arşivinden herhangi bir dosya veya evraka ulaşılamamıştır. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivinde yer alan Başbakan Adnan Menderes için hazırlanmış bir rapor, birkaç kararname, Yozgat'ın yerel basınından *Hakikat* gazetesi, ulusal basından *Milliyet* arşivinden yararlanılmıştır. Gazeteci ve edebiyatçı Abbas Sayar'ın *Bozok* gazetesindeki yazılarından derlenen *Yozgat Var Yozgatlı Yok* adlı çalışma, Yozgat'ın yakın tarihine dair bilgi ve olayları aktarması bakımından yol gösterici olmuştur. Şehrin Cumhuriyet dönemindeki tarihini anlatan akademik çalışmalar yok denecek kadar azdır. Bu sebeple çalışma, fabrika çalışanları ve şehir halkıyla yapılan sözlü tarih görüşmeleriyle desteklenmeye çalışılmıştır. Ancak fabrika çalışanlarının çoğunun, özelleştirme süreci sonrasında şehri terk ettiği, çalışanların kurduğu kooperatif evleri olan *Menekşe Evleri*ne yapılan ziyaretlerde ortaya çıkmıştır. Ayrıca yüz yüze görüşmeler esnasında, muhataplara aynı sorular sorulmasına rağmen, her muhatap kendisi için birinci derecede önemli olanı ve/veya hatırında kalanı, kişisel birikimi çerçevesinde dile getirmiştir. Görüşmecilerden Talip Yozgatlı tarafından kişisel olarak

hazırlanan ve fabrikada bira yapımını, geçirdiği evreleri ile 1990'lı yıllardaki üretim kapasitesini içeren bir dosyadan istifade edilmiştir[1].

I. Türkiye'de Sosyoekonomik Gelişmeler ve Yozgat (1950-1960)

Demokrat Parti, 14 Mayıs 1950'de iktidara geldiğinde ekonomik olarak ülkede olumlu bir ortam oluşmuştu. Cumhuriyet tarihinde ilk kez büyük ölçüde dış kredi ve yardım gelmeye başlamıştı. 1947'de Amerika Birleşik Devletleri'nin yasalaştırdığı Truman Doktrini Programı çerçevesinde Türkiye Marshall yardımlarından yararlanıyordu. Denk bütçe uygulamalarından sonra, ekonomide kaynak yaratma imkânı doğmuş; insan kaynakları da önceki yıllara göre gelişmişti. Buna karşılık Kore Savaşı sebebiyle tarımda hammadde fiyatlarında artış yaşanmıştı.

Demokrat Parti (DP), seçimler öncesinde köylü, çiftçi ve halkın kalkınması için bir program uygulayacağını vaat etmişti. Buna uygun olarak dış yardım ve tarıma verilen kredilerle desteklenen traktör ithalatı hızla artırıldı, ekim alanları genişletildi. 1952'de tahıl ve sanayi ürünlerinde %100'e varan artış sağlanmıştı. Sulama ve tohum ıslahına hız verilmişti (Yenal, 2010, s. 98). Dış yardım ile Devlet Karayolları Genel Müdürlüğü kuruldu. Geniş bir karayolu şebekesi planlandı. Yatırımlar ve yol bakım hizmetleri hızlandırıldı. Sarıyar, Demirköprü, Seyhan, Hazar baraj ve santrallerinin temelleri atıldı (Yenal, 2010, ss. 100-102; Tokgöz, 2011, s. 142).

Hükûmetin açıkladığı iki önemli iktisat politikasından biri, sanayiyi özel kesim eliyle yürütmek; devletin elindeki sınai tesislerinin satışını mümkün kılacak önlemleri almaktı. İkincisi ise dış ekonomik ilişkilerde, devlet müdahalelerini asgariye indiren yeni bir düzene geçmekti. Türkiye, 1950-1953 arasında buğday ihracatında dördüncü ülke olmuştu. DP iktidara gelir gelmez, Ziraat Bankasının çiftçiye bol ve ucuz kredi vermesini sağlamış ancak, 1950-1960 arasında bankanın açtığı krediler tarım dışı harcamalara gitmişti. 1954'ten itibaren hava şartlarının elverişsiz hâle gelmesi, tarım sektöründe üretimin %20 azalmasına sebep olmuştu. Buğday ve arpada bu azalış oranı %35'i aşmıştı. Tarım sektöründeki bu gerileme ile ülkenin ihracatı azalırken, ithalatla arz yetersizliği giderilmeye çalışılmıştı. Dış ticaret açığı büyümüştü (Tokgöz, 2011, ss. 142-144).

1950-1960 döneminde şeker ve tekstilde kamu yatırımları hızlanmıştı. Ereğli Demir Çelik'in kuruluşuna da bu dönemde başlandı. Özel kesimin teşviki için, ucuz kredilendirme politikası gündeme getirilmiş; Sanayi Yatırım Bankası kanalı ile Dünya Bankası kredilerinden sanayicilerin yararlanması sağlanmıştı. Akbank, Pamukbank, Garanti Bankası'nın yanı sıra Türk Ekspres Bank, Doğu

[1] Çalışmada kullanılmak üzere tarafımıza verilen bu dosya için Talip Yozgatlı'ya teşekkürlerimi sunarım.

Bank, Ray Bank gibi daha sonra kapanacak olan bankalar da bu dönemde kuruldu. Yabancı sermayeyi teşvik eden yasa ile petrol yasası çıkarılmıştı. Ünilever, General Electric Ampul fabrikası ile birkaç ilaç firması yatırımı gerçekleşmişti. Mobil ve Shell birkaç kuyu açmış, Mersin'de ATAŞ rafinerisi kurulmuştu (Çavdar, 2000, s. 65).

1962 sonrasında iktisat politikaları planlama tabanına oturtulmuştur. Kamu yatırımları, beş yıllık planlar çerçevesinde hazırlanan yıllık planlara uyum göstermek zorundaydı. Özel yatırımlar ise, çeşitli özendirici ve desteklerden yararlanabilmek için Devlet Planlama Teşkilatının ve yatırım projelerinin plan hedeflerine uygunluğunu denetleyen kamu kuruluşlarının onayına muhtaçtılar. Böylece ekonominin yatırım politikaları ile belirlenen uzun dönemli kaynak tahsisleri, büyük ölçüde plan hedeflerince belirleniyordu. Bununla birlikte, kısa dönemli makro ekonomik yönetim ile planlama arasında gerekli uyum sağlanamamıştı (Boratav, 2013, ss. 117-118).

Aşırı ithal bağımlılığı ve ihracattaki göreli durgunluğa rağmen, 1962-1976 arasında düzgün bir büyüme temposunun sürdürülmesinin temel nedeni, ekonomiye önemli boyutlarda dış kaynak sağlanmasıydı. Kısa ve uzun vadeli krediler ve dış yardım, 1962-1974 arasında 300-500 milyon dolar civarında seyretmişti. 1975-1976 yıllarında ise 1 milyar dolara yaklaşmıştı. Avrupa'daki Türk işçilerin gönderdiği dövizler, cari işlem dengesini destekleyen bir diğer dış kaynaktı (Boratav, 2013, ss. 122-174).

İktisat Tarihçisi Ahmet Güner Sayar'ın sermaye yokluğu ve iktisadi zihniyet gelişimini gerçekleştirememesi sebebiyle bugün dahi bir Orta Çağ kasabası hüviyetinde kaldığı değerlendirmesini yaptığı Yozgat (Sayar, 2011, s. 21)[2],

[2] Yozgat ili, İç Anadolu'nun Orta Kızılırmak Bölümü'nde, Bozok Platosu üzerinde yer almaktadır. Ankara'ya 217 km uzaklıktadır. İdari olarak, on üç ilçe, altmış beş belde ve beş yüz yetmiş beş köyden oluşmaktadır. Deniz seviyesinden ortalama yüksekliği, 1300 metredir. İlin kuzeydoğusu ve doğusu çok daha dağlık olup, il sınırlarında geniş alanlı ovaların sayısı çok fazla değildir. Kızılırmak, Çekerek ve Delice Irmağı ve onlara bağlı dere ve ırmaklar bölgenin akarsu ağını oluşturmaktadır. Tipik İç Anadolu ikliminin hâkim olduğu şehrin, yaz ve kış sıcaklık farkları yüksektir. Şehrin ekonomisi tarıma dayalıdır. Tarım üretimi buğday, şeker pancarı, arpa, nohut, kuru soğan, patates ve yeşil mercimekten oluşmaktadır. İlde, tarım arazisi toplam arazinin %53'ünü teşkil etmektedir. Hayvancılıkta pazara yönelik, rasyonel ihtisaslaşmış işletme sayısı azdır. Çoğunluğu geçimlik işletmeler olarak nitelendirilen işletmeler oluşturmaktadır. Şehirdeki sanayi işletmelerin çoğunu, gıda sanayisi oluşturmaktadır. 2014 yılı nüfus verilerine göre Yozgat'ın nüfusu yaklaşık, 444.000 kişidir. Şehirleşme oranı, %46,15'tir. İktisaden faal nüfusun %77,3'ü tarım, %9,5 hizmetler, %3,2'si sanayi, %3,8'i ticaret iş kolunda çalışmaktadır. http://www.yozgat.gov.tr, 18/10/2014; http://www.yozgatkulturturizm.gov.tr,18.10.2014.

yukarıda izah edilmeye çalışılan Türkiye'nin 1950-1960'larda tarıma dayalı ekonomik gelişme ortamını mikro ölçekte yansıtıyor görünmektedir.

Yozgat'a, 1948'de Altıncı Jandarma Er Okul Alayı gelmişti. Alayın gelişi, şehrin sosyal ve ekonomik açıdan ilerleyebilmesi için önemli bir vasıta olarak görülüyordu. Marshall yardımı ile birlikte, tarım alanına motorlu araçlar hızlıca girmeye başladı. 1950'lerin Yozgat'ında kırk adet bakkal dükkânı, on beş adet hırdavatçı, beş altı tuhafiyeci, iki kırtasiyeci, on iki-on beş adet manifaturacı, on beş yirmi terzi, altı yedi kunduracı vardı. 1950'den biraz önce Massey Harris traktörleri Yozgat'ta kullanılmaya başlandı. 1951-1952'lerde yüzlerce köy ilk kez traktörü gördü. Kısıtlı ekim alanlarından kurtuldular. Yozgat'ın ilçeleri, Yerköy, Boğazlıyan, Şefaatli, Sarıkaya, Sorgun, gelişmeye başladı. Ancak Yozgat merkezi ve civarının ve 4/3'ü dağ köylerinden oluştuğu için traktörün gelişinden yararlanamamıştı (Sayar, 2011, ss. 20, 90-94).

II. Yozgat Tekel Bira Fabrikası

A. Fabrikanın Kuruluşu

1950'den itibaren Tekel tarafından, Manisa'da bir tütün atölyesi kurulması, Aydın'da bir sigara, Kütahya'da malt fabrikası, Erdek'te şarap imalathanesinin açılması halk tarafından talep edilmiş; hatta Edirne'de bira üretmeyi planlayan bir anonim şirkete kurucu sıfatıyla Başbakan Adnan Menderes'in ortaklığı teklif edilmişti. İlgili belgelerde zikri geçen kuruluşlar, kurulacakları bölgenin ve memleketin gelişimi için birer vasıta olarak nitelendirilmişti (BCA. 030.01.00.00.20.117.26).

22 Eylül 1955'te Yozgat milletvekilleri ve Vali Cenap Aksu Başbakan Adnan Menderes'i ziyaret etmiş, Yozgat'ın başlıca ihtiyacı olarak şeker sanayi üzerinde durmuştu. Adnan Menderes ise, Yozgat'a bir şeker, bir bira fabrikası ve et kombinası kurulması emri vermişti. Bu emrin ardından Başbakan'a Yozgatlılar tarafından çeşitli teşekkür telgrafları çekilmişti[3]. Haber, Yozgat'ın kalkınması için önemli görülmüş ve şehirde sevinç yaratmıştı[4]. Müteakip günlerde, hükûmet, şehrin asfaltlanması için 35.000 lira, su işleri için 4000 lira ve et balık kurumu tesisinin makineleri için döviz göndermişti[5]. Aynı zaman diliminde, Susurluk Şeker Fabrikası törenle açılıyor[6], Soma Elektrik Santrali'nin[7] ve Söke Çimento ve Aydın Tekstil Fabrikalarının temelleri

[3] "Başvekilimizin Emriyle Yozgat'a Şeker, Bira ve Et Kombinası Sanayii Kuruluyor", *Hakikat*, 23.09.1955, s. 1.
[4] *Hakikat*, 26.09.1955, s. 4.
[5] "Sayın Mebuslarımızdan Danyal Akbel, Talat Alpay'dan Telefonla Aldığımız Mühim Haberler", *Hakikat*, 05.10.1955, s. 1.
[6] "Susurluk Şeker Fabrikası Büyük Bir Törenle Açıldı", *Hakikat*, 30.05.1955, s. 1.
[7] "Dün Soma Elektrik Santralinin Temeli Devlet Hükûmet Reislerinin Huzurlarıyla Büyük Bir Merasimle Atıldı", *Hakikat*, 06.10.1955, s. 1.

atılıyordu[8]. Ziraat Vekâleti Yozgat'ta büyük bir traktör tamir atölyesi kuruyor[9] ve Kayseri Şeker Fabrikasının açılışı yapılıyordu[10].

Başbakan Adnan Menderes'in emriyle 07/07/1958'de, Yozgat'ta 10.000.000 litre kapasiteli bira fabrikası kurulması hakkında bir rapor hazırlanmıştı. Rapora göre fabrikanın, 12.741.000 lirası dış memleketlerden temini zaruri makine ve tesislerin bedeli karşılığı döviz olarak, 19.894.000 lirası bina ve müştemilatı inşa bedeli olarak, toplam 32. 635.000 liraya mal olacağı tahmin edilmişti. Bu maliyet bedelinin uygulamada %10-15 eksik veya fazla olabileceği düşünülmüştü. Bununla birlikte raporda, biranın tüketim bölgelerine sevkinde tank, fıçı ve şişelerin nakliyesi büyük masrafları gerektirdiğinden fabrikanın liman ya da demiryoluna yakın mahallerde inşasının tercih edildiği ifade edilmişti (BCA.010.09.411.1240.6.2.)[11].

Müteakiben Tekel tarafından, Yozgat'ta 70 bin metrekarelik bir arsa üzerine kurulacak olan yeni bira fabrikasının ihalesinin Aralık ayında yapılacağı duyuruluyordu[12].

Bu gelişmelere rağmen, 27 Mayıs 1960'da, Yozgat'a bira fabrikası yapılması fikrinden vazgeçilmişti. Haber, radyoda, "…..Yozgat'ta yapılacak bira fabrikasının rantabilitesi olmayacağı için karar iptal edilmiştir" şeklinde ilan ediliyordu (Sayar, 2011, s. 108)[13].

Ancak Yozgat milletvekilleri, bira fabrikası kurulması meselesinin peşini bırakmamışlardı. Gümrük ve Tekel Bakanlığı bütçesinin müzakeresi sırasında söz alan Yozgat milletvekilleri fabrikanın lehine konuşmuşlardı. Cumhuriyetçi

---

[8] "Celal Bayar, A. Menderes'in Huzurlarıyla Millî Sanayimize İlave Edilen Söke Çimento, Aydın Tekstil Fabrikalarının Temelleri Dün Atılmıştır", *Hakikat*, 07.10.1955, s. 1.

[9] "Ziraat Vekaleti Şehrimizde Büyük Bir Traktör Tamir Atölyesi Kuruyor", *Hakikat*, 08.10.1955, s. 1.

[10] "Kayseri Şeker Fabrikası Pazar Günü Büyük Merasimle Açılacak", *Hakikat*, 05.10.1955, s. 1.

[11] BCA.010.09.411.1240.6.2.

[12] "Yeni Bir Bira Fabrikası İnşa Edilecek", *Milliyet*, 23.11.1959, s. 2; Yozgat Milletvekili Neşet Tanrıdağ'ın, Yozgat'a, 1958 yılında, kurulmasına karar verilen Bira Fabrikasının 1959 yılında ihaleye çıkarıldığı hâlde, sonradan ihalesinin durdurulması sebebinin ne olduğuna dair Gümrük ve Tekel Bakanı'nın sözlü sorusu (6/16S) http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/MM__/d02/c010/mm__02010fih.pdf. 06.01.2015.

[13] 13.06.1960 tarihli İnhisarlar Umum Müdürlüğü Satın Alma Komisyonu Başkanlığının gazete ilanında; "15 Haziran 1960 saat 16.00'da İstanbul'da Tepebaşında İnhisarlar Umum Müdürlüğü Satın Alma Komisyonunda yapılacağı, İstanbul, Ankara, İzmir ve Yozgat'ta çıkan gazetelerle ilan edilen Bira Fabrikası su isalesi işinin eksiltmesi işarı ahara kadar durdurulmuştur" denilmekteydi. Milliyet, 13.06.1960, s. 5.

Köylü Millet Partisi Yozgat Milletvekili İsmail Hakkı Akdoğan, inşasından vazgeçilen Yozgat Bira Fabrikasının bölgede işsizliği önleyeceğini ve Anadolu'da bira karaborsasına son vereceğini söylemişti. Cumhuriyet Halk Partisi Yozgat Milletvekili Celal Sungur, bu fabrika sayesinde ölü yıkamaya su bulamayan Yozgat, suya kavuşacak demiş, dünyada ilk birayı Hititlerin Yozgat civarında imal ettiklerini ve Yozgat arpasının bira imalatına en elverişli arpa olduğunu açıklamıştı[14].

1963 yılına gelindiğinde, Yozgat Bira Fabrikasının inşasına devam olunacağı, İstanbul ve Ankara Fabrikası genişletme ve ıslah olunarak kapasitelerinin arttırılacağı ilan ediliyordu. Tekel Genel Müdürlüğü, 1963 yılında hazineye 1 milyar 297 milyon 384 bin 250 lira gelir sağlayacaktı. Arhavi, Fındıklı, Kalkandere, Hopa, Ortapazar ve Sürmene'de birer çay fabrikası kurulacaktı[15].

Fabrikanın yapımı için 1964 yılında, bütçeye konulan 5,5 milyonluk tahsisatın yanmaması için Yozgat milletvekilleri ve senatörler Sanayi Bakanı'na giderek, akreditifin açılması için gayret göstermişlerdi[16]. Süleyman Demirel ise, bu hayırlı tesisten dönülmeyeceğini, daha fazla gecikme olmayacağını ifade etmişti[17].

Fabrikanın yapımı, Tekel Genel Müdürlüğünün 1965 yılı programına dâhildi ve derhal başlanmasında zaruret ve fayda görülerek, 10.000.000 litre bira ve 2000 ton malt kapasiteli olarak yapılması taahhüdüne girişme yetkisi, Gümrük ve Tekel Bakanlığının 08/04/1965 tarihli 2211 sayılı yazısı üzerine, 29/02/1965 tarih ve 544 sayılı Kanun'un 02/04/1965 tarihli ve 588 sayılı Kanun'la değişiklik yapılmış olan 2.maddesine göre, Bakanlar Kurulunca, 09/04/1965'te kararlaştırılmıştı (BCA.030.18.01.02.185.22.2.).

Fabrikanın, 10 milyon litre kapasite ile 900 gün içerisinde işletmeye açılması planlanıyordu. Biralar, şişelerle piyasaya çıkacaktı. Ülkede 33 milyon litre olan bira üretiminin, bazı tedbirlerin alınması suretiyle yılda 50 milyon litreye çıkarılması sağlanacaktı. Fabrika için, 1965'te yapılan ihalede, altı firmadan dördü katılmaya elverişli görülmüş, Alman Krup İşletmesinin Makine Kimya Endüstrisi Kurumu ile birlikte verdiği 28 milyon 595 bin lira en düşük teklif olmuş ve pazarlık komisyonu, durumu Bakanlığa sunmaya karar vermişti. Üçüncü Koalisyon Hükûmeti zamanında, aynı firmalardan Alman Siemens Müessesi, en düşük fiyat olarak 35 milyon lira teklifte bulunmuş, bu teklif

[14] *Milliyet*, 15.02.1962, s. 1;
tbmm.gov.tr›tutanaklar/TUTANAK/MM__/d01/c027/b057…07.01,2015.
[15] *Milliyet*, 20.02.1963, ss. 1,7.
[16] "Yozgat Bira Fabrikası", *Hakikat*, 26.02.1965, s. 1.
[17] "Bira Fabrikası", *Hakikat*, 01.03.1965, s. 1.

Bakanlıkça kabul edilmemişti. Üç aylık bir gecikme ile yedi milyon lira tasarruf sağlanmıştı[18].

Ayrıca fabrikanın makine aksamı İngiliz firmasına ihale edilirken, bina tesislerine ait keşif evrakının Tekel Genel Müdürlüğünce tamamlanarak, 02/06/1966'da ihaleye çıkılacağı duyuruluyordu[19].

25 Haziran 1966'da temeli atılacak olan bira fabrikası ile memlekette umumi bira tüketim hacminin artması, çıkacak olan küspenin hayvan besiciliği için kullanılması, üretim sırasında elde edilecek asit karbonik ve bira mayasının gazoz, meyve suları ve ekmekçilikte kullanılması, kullanılacak arpaların biracılık bakımından ıslahı gerekeceğinden bölgede arpa ziraatının ve çiftçiliğin gelişmesi, nakliye ve inşaat iş kollarının istihdam sağlaması bekleniyordu[20].

Resim 1. Açılış töreninde dağıtılan bir hediyenin kapak resmi

25 Haziran günü fabrikanın temel atma merasimi, "Yozgatlılar Bugün Müstesna Bir Bayram Yaşıyor!" şeklinde duyuruluyordu. Törene Başbakan Süleyman Demirel, İçişleri Bakanı Faruk Sükan, Devlet Bakanı Refet Sezgin, Tekel Bakanı İbrahim Tekin, Tarım Bakanı Bahri Dağdaş, Sağlık Bakanı Edip Somunoğlu, Millî Eğitim Bakanı Orhan Cengiz, Köy İşleri Bakanı Osman Sabit Avcı, Tekel Umum Müdürü, birçok umum müdürler ve mühendisler katılıyordu. Başbakan Süleyman Demirel'i Vali Adil Aktan, devlet erkânı, kır atlı süvariler karşılayacak, kurbanlar kesilecekti[21]. Karşılama Delice Köprüsü

[18] "Yozgat Bira Fabrikası İhale Ediliyor", *Milliyet*, 3.8.1965, s. 7.
[19] *Hakikat*, 17.05.1966, s. 1.
[20] "Yozgat Bira Fabrikasının Temeli Merasimle Atılacak", *Hakikat*, 21.06.1966, s. 1.
[21] "Yozgatlılar Bugün Müstesna Bir Bayram Yaşıyor", *Hakikat*, 25.06.1966, s. 1.

önünde, Vali tarafından yapılacaktı. Başbakan'a Vali'nin vermesi için hazırlanan karanfiller Kız Sanat Okulu tarafından hazırlanacaktı[22].

Temel atma törenin ertesi günü Demirel'in Yozgat'a gelişi, "Yozgat tarihinde Yozgat'a gelen ilk Başbakan" olarak duyurulmuştu. Başbakan Demirel, yaptığı konuşmada işsizlik, fakirlik ve geçim sıkıntısını yok etmenin yolu olarak kalkınmaya işaret etmişti. Fabrikanın yedi sene sonra kuvveden fiile çıkarılmış olmasından bahtiyarlık duyduğunu, ifade etmiş ve aynı dönemde Elazığ'da Keban Barajı, Kütahya'da gübre fabrikasının temellerini attıklarını, 30 Haziran'da ise, Ankara'da 400.000 tonluk çimento fabrikasının temelini atacaklarını söylemişti. Haberde, fabrikanın makinelerinin bir İngiliz Firmasına 23 milyon 600 bin Türk Lirasına, binaların birinci kısmının inşasının ise 9 milyon 401 bin 33 Liraya bir Türk firmasına ihale edildiği bildirilmişti. Fabrikada 300 işçi çalışacak, yılda 2 bin ton yaş arpa küspesi çıkacaktı[23]. Törenin ardından Demirel, Yozgat'ın ilçelerinde ziyaretlerde bulunmuş, halk yol, su, elektrik talep etmişti[24].

Fabrikanın kuruluşuyla ilgili görüşme yapılan kişilerin hemen tamamına yakını fabrikanın kuruluş hikâyesini anlatabilecek bilgi birikimine sahip değillerdir. En erken fabrikanın açıldığı günü hatırlayabilmektedirler. Ancak fabrikanın kuruluş amacına yönelik genel kanaatleri, Yozgat'ı sosyoekonomik açıdan kalkındırma, halkı iş sahibi yapma, Yozgat ve havalisinin tahılından yararlanma olarak açıklanmıştır. Muhafazakâr kimliği ön plana çıkmış olan bir şehirde bira

---

[22] *Hakikat*, 21.06.1966, s. 1; "Başbakanımız Süleyman Demirel'in Yozgat'a Teşrifleri Münasebetiyle Yapılacak Karşılama Programıdır", *Hakikat*, 24.06.1966, s. 1.

[23] "Sayın Başbakanımız Hoş Geldiniz Yozgat Tarihinde Yozgat'a Gelen İlk Başbakan Süleyman Demirel", *Hakikat*, 27.06.1966, ss. 1, 3-4.

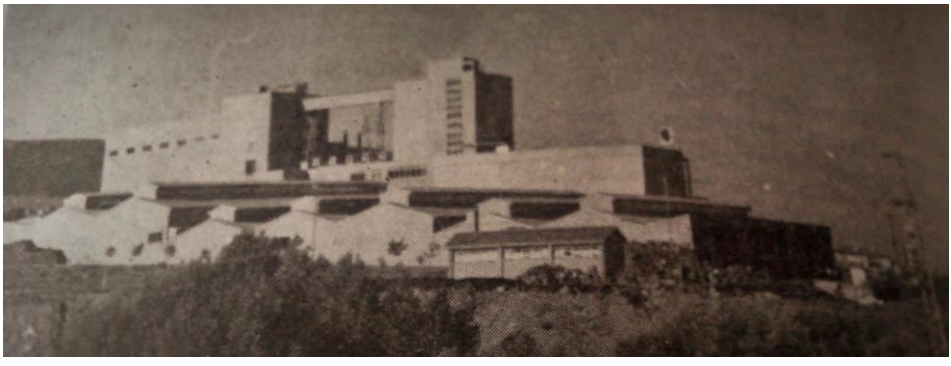
[24] "Yozgat Kazalarında Dert Dinleyen Başbakan'a Millet Af, Af Diye Bağırdı" *Hakikat*, 29.06.1966, s. 1. Başbakan Demirel'in, bu gezinin ardından Yozgat ve ilçelerindeki istek ve ihtiyaçlar için ilgili bakanlıklara talimat verdiği anlaşılmaktadır. Sarıkaya'da 2000 dekarlık kapama meyvelik tesisi için yer tespiti ve fidan desteği, veteriner hekim ihtiyacının karşılanması, Zirai Donatım Kurumunca bir ajans açılması (BCA.030.01.00.00.82.516.9.1;BCA.030.01.00.00.82.516.9.2) bunlardan bazılarıdır. Yozgat'ın ilçelerindeki okul ve öğretmen ihtiyacının karşılanması, sulama işlerinin iptidailikten kurtarılması, Sarıkaya'daki komşu illerden de rağbet gören ılıcanın onarılması için Belediye gelirlerinin artırılması, Sarıkaya-Çayıralan yolunun yapımının (BCA.030.01.00.00.82.516.9.3; BCA.030.01.00.00.82.516.9.4) yanı sıra, Sarıkaya Kaymakamı ve halkın isteklerini içeren yazılar için bk. (BCA.030.01.00.00.82.516.9.5;BCA.030.01.00.00.82.516.9.6;BCA.030.01.00.00.82.516.9.7;BCA.030.01.00.00.82.516.9.8;BCA.030.01.00.00.82.516.9.9; BCA.030.01.00.00.82.516.9.10; BCA.030.01.00.00.82.516.9.11; BCA.030.01.00.00.82.516.9.12); BCA. 030.01.00.00.82.518.7.1; BCA. 030.01.00.00.82.518.7.2).

fabrikasının kuruluşu "Yozgat'a bira fabrikası mı layık görüldü?" gibi az da olsa eleştirilerle karşılaşılmış olmakla beraber, iş ihtiyacından dolayı ileri derecede olumsuz bir tepkiyle karşılanmamıştır.

> "Haziran 1966'da Yozgat'ta bira fabrikasının temeli atıldı. Ekonomiden nasibini alamayan vilayetimizdir. Türkiye'nin her yanında bilhassa Ankara'da Yozgatlı çoktur. Tarladan verim alamayanlar, şehirden ayrılırlar. CHP iktidarında Yozgatlılardan bir heyet, Ankara'ya giderek Tekel Bira Fabrikasının kurulmasını istiyor. Rantabl olmadığı için olmaz deniliyor. Ancak sonraki hükûmetler döneminde kuruluyor. Şehirler arasında en garip şehir Yozgat… Yozgatlı hiçbir zaman ne istediğini bilmedi. Yozgatlının bira fabrikasını istediğini hiç sanmıyorum. Bu siyasi iradenin işidir. Fabrika esasen, sanayinin olduğu yerde kurulacaktı. Hatta bir kısmı orada kuruldu. Abdullah'ın Bostanı deniliyordu. İmar geçince fabrikanın yeri değişti. Fabrika faaliyete geçtikten sonra şehir şebekesinin suyu yeterli gelmedi. Belediye hudutları içerisinde Recepli köyünde eski At Çayırı denilen yerden su geldikten sonra bira fabrikasında su sorunu olmadı" (Mehmet Saygı, Emlakçı, 66).

> "Fabrikanın inşaatı 4-5 sene sürdü. İnşaatı uzadı. Fabrika, Yozgat çiftçisinin arpa üretimini değerlendirmek, iş alanı sağlamak amacıyla kurulmuştu. Alkol haram olmakla beraber, Yozgat halkı fabrikanın kuruluşunda moral destek olmuştu. Fabrikaya, olumsuz bakmamıştı. Makineler Alman makineleri olduğu için, bunların ulaşımı ve kurulması fabrikanın açılışını geciktirmişti. Fabrika, iki etapta yapıldı. Almanlar tarafından yapılırken, amacına uygun yapılmadı. Müdahale edildi. Yerli firmalar tamamladı. Malzeme, işletme makineleri ile ilgili ihtilaf oluştu. Fabrikada, "Bu şehre içki fabrikası mı layık görüldü?!" diyen ailelerin çocukları dahi çalıştı" (Talip Yozgatlı, Laborant, Emekli, 53).

> "Fabrika fikri Menderes'e gider, temeli Demirel atıyor, Cevdet Sunay açıyor. Eskiden siyasilerden o yörede ne yetişiyorsa ona göre fabrika istenirmiş. Bizim Anadolu'da buğday, arpa yetişir. Eskiden buğdaydan dahi bira yapılırmış. Tekel, üzüm yetiştiren yerde şarap, rakı fabrikası, tütün yetiştiren yerde tütün fabrikası açmış, Yozgat'a da bira fabrikası yapmış" (Cemal Çetin, Mühendis, Yozgat Tekel Bira Fabrikası Müdürü, Emekli, 61).

Resim 2. Yozgat Tekel Bira Fabrikasından bir görüntü 1973

B. Fabrikanın Açılışı

20 Nisan 1972'de Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay, Başbakan Vekili ve Millî Savunma Bakanı Ferit Melen, Gümrük ve Tekel Bakanı Haydar Özalp ve bazı Bakanlar Yozgat'a gelerek, fabrikayı açmıştı. Bakan Özalp, yaptığı konuşmada tesisin hizmete girmesiyle satın alınacak olan 3 bin 250 ton arpa için üreticiye takriben 3 milyon 575 bin liralık bir ödeme yapılmasının mümkün olacağını belirtmişti[25]. Tekel'in üçüncü bira fabrikası olarak ulusal basında haber olan fabrikanın açılışında Başbakan Vekili Ferit Melen, "Türkiye yürüyerek değil, atlayarak, sıçrayarak mesafe almak zorundadır" diyordu. Bina ve bütün tesisleri ile fabrikanın 65 milyon liraya mal olduğu, yılda 10 milyon litre bira üreteceği, asgari 500 işçinin çalışacağı, doğu ve kuzey doğu illerinin bira ihtiyacını karşılayacağı duyuruluyordu[26].

> "Fabrikanın açılışı sırasında Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay, Sayın Çorumlular demiş. Yanındakiler, Paşam burası Yozgat demişler" (Mehmet Saygı, Emlakçı, 66).
>
> "Açılışı kalabalıktı, heves vardı. Sorgun pazarından gelip izledim. Kimse açılmasın demedi. İlk açıldığında çok faal çalıştı. Devlet emri ile kapasite azaltıldı. Fabrika çalışmaz hâle geldi. Sattılar. Emekli olanlar oldu, birazını gönderdiler. Birçok kişi ekmek yedi" (Remzi Kaya Fabrika İşçi Emeklisi, 77).
>
> "1972'den önce Almanlar yapamamış, Tekel almış emaret usulüyle kendi tamamlamış. Makinelerin çoğu İngilizlerin, Almanlar İngilizlerden almış. Açılında 500 kişi çalışıyormuş. Bir süre sonra 450'ye düştü. Çoğunluk işçiydi. Memur mühendis 45-50 kişiydi. 10 milyon litre düşük bir kapasitedir. Üç vardiya çalışırdık. Ağırlık gündüzdü. Şişeleme gündüzdü. 1986-1987'ye kadar 13-14 müdür değiştirmiş, Yozgatlı değillermiş. Ondan sonra Yozgatlı Müdür olarak ben çalıştım. Mühendis olarak İstanbul'da sınavı kazandım ve 1978'de Yozgat'taki fabrikaya geldim. Bizim personelin ücretleri yüksekti. Vardiyacılar 3000 lira alırdı. Arabaları var, düzgün giyerlerdi. Evleri vardı. Mahallelerde kıskançlık olurdu. Köyden çarıkla geldi diye, kıskançlıklar olurdu. Çalışanların maaşları iyi olduğu için fabrikada herkes çalışmak isterdi. Hatta imamlardan içkisiz bölümlerde çalışmak için müracaat edenler oldu. Üç dört kişi de aldık" (Cemal Çetin, Makine Mühendisi, Fabrika Müdürü, Emekli, 61).
>
> "Alkol haram olmakla beraber, Yozgat halkı fabrikanın kuruluşunda moral destek olmuştu. Fabrikaya, olumsuz bakmamıştı. Makineler Alman makineleri olduğu için, bunların ulaşımı ve kurulması fabrikanın açılışını geciktirmişti. Fabrikanın açılışında çocuktuk; tişörtler, kasa kasa biralar dağıtıldı. Bu fabrika yalnız bizim için değil çevre iller içindi de. Tekel'in İstanbul, Ankara, Yozgat olmak üzere üç tane bira fabrikası vardı. Bunların hepsini gezdim en güzeli Yozgat'ın fabrikasıydı. Bira el değmeden üretiliyordu. Biranın hammaddesi arpadır. Fabrikanın görevlendirdiği bir ekip, Yozgat ve çevresindeki illerden o

[25] "Yozgat Bira Fabrikası Törenle Hizmete Açıldı", *Hakikat*, 20.04.1972, s. 1.
[26] "Sunay Yozgat Bira Tesisini Açtı", *Milliyet*, 21.04.1972, s. 1.

yıl kullanılacak olan biralık arpayı satın alır. Biralık arpa ölçüm yapılarak alınır, proteinine, şekerine vs. bakılır. Silolarda depolanır. İşleme havuzlarına onar ton olmak şartıyla alınır. Biranın hammaddesi malt hazırlanır. Fabrikanın teknik donanımı çok iyiydi. 70 tane tank vardı. Günlük bunlardan alınır laboratuvar analizleri yapılır, hangisi iyiyse o piyasaya çıkardı. Ağır iş gücü gerektiren bir şey yoktu. 100 kişi ile dahi çalıştırılabilecek bir fabrikaydı. 2000'den sonra Yozgat'ta biralık tohum dağıtıldı. Islah edilmiş arpa tohumu isteyen Yozgatlılar eksinler diye dağıtıldı. Yozgat'ta valilik kanalıyla dağıtılan arpanın analizini de ben yaptım. Bulgaristan ve Almanya'dan bira getirtip analizini yaptık. Bizim biramız temiz ve nefisti. Almanların sıvı ekmek dediği bir içecektir. Üretilen malt çocukların beslenmesi için de çok faydalıdır" (Talip Yozgatlı, Fabrika Laborantı, Emekli, 54).

"Aldığımız para burada harcanıyordu. Nakliyeci, yükleyici, taşıyıcı, herkes yararlanıyordu. Kapasite yetmezse mesai verilerek yetiştirilirdi. Grev yapmadık, sözleşme yenilendi. Fabrikanın kimseyi etkilediğini düşünmüyorum, içen zaten içiyordu, içmeyen içmiyordu. 470 kişide 20-30 kişi ancak içiyordu. Sevkiyat çoktu. Fabrikada Yozgatlılar çalışırdı. Sınavla, mebus selamıyla işçi alınırdı. Bir ustabaşının hafta sonu mesaisi bir aylık maaşından fazla olurdu diyorlar. Üç vardiya çalışılıyordu. Herkes, hâlinden memnundu. Yozgat'ın en güzel iş sahası idi. Fabrikanın özelleştirilmesine özel sektör sebep oldu (Uğur Yozgatlı, Fabrika İşçisi, Kamuda 4C Çalışanı, 40).

"Fabrikada ustabaşı olarak göreve başladım. 15-20 sene kadar yetkili gibi çalıştım. Biz bira üretiyoruz, dışarıdan içeriye sarhoş girilmez. İçeriden içip çıkılabilir. Bu insanların suça bulaştırılmaması gerekiyordu. Yozgat Bira Fabrikası 2000-2004 tarihleri arasında arpa alımını sadece Yozgat'tan yapıyordu. Birçok nakliyecimiz vardı. Nakliyeci, çiftçi ekmek yiyordu. Küspeden besiciler yararlanıyordu. Fabrikada bizden önce 600-650 kişinin çalıştığı söylenirdi. Böyle bir iş yeri Yozgat'ın her şeyinde söz sahibiydi. Spor kulüpleri, güreş, futbol vardı. Sosyal Hizmetlerin Çocuk Yuvasının imkânı çok kısıtlıydı. Çalışanların maaş kesintileriyle yuvaya destek olurduk. Yozgat Spor'a kesinti yapardık. Fabrikada, 1972-2004 yılları arasında 1000-1200 kişi kadrolu olarak çalışmıştır. 1987-1988 döneminde imtihan, ondan önce siyasi iradenin selam ve talimatı ile eleman alınmıştı. İmtihan sembolik değildi. Ben sınavı birincilikle kazandım. Çünkü teknik personeldim ve teknik personelde siyaset yoktu. Vasıfsız işçide siyaset olabilirdi" (Tevfik Bozkurt, Fabrika Teknikeri/TEK GIDA İŞ Sendikacı, 53).

"Yozgat çiftçisi arpasını biraya vermez. Arpa Konya'dan gelir. Vali Hüseyin Önal, Yozgat'tan bir kg arpa alınmamış köylü tembel, der. İl özel idaresinin vasıtasıyla bira fabrikasının arpası çiftçiye dağıtıldı ve arpa Yozgat'tan alındı. Yozgat Bira Fabrikası'nın zarar ettiğini kimseden duymadım. Herkes kazandığını söyledi. Yozgatlı vurdumduymaz. Nakliyeci de kazanıyordu. Bira çeşitli yerlere dağıtıldıktan sonra bekletiliyormuş" (Mehmet Saygı, Emlakçı, 66).

"Fabrikaya daha çok Yozgat'ın köylerinden, ilçelerden işçi alınmıştı. Vasıfsız insanlardı ama saygılıydılar. Aramızda hiçbir sorun olmadan çalıştık. Yozgat'ın parasını Yozgat'ta harcadık. Ben eşimi kaybettim, fabrikaya onun yerine işe

> alındım. Fabrikanın evrak işleri, yazışmaları ile ilgili idari birimdeydik. Biz işçilerden ayrı çalışıyorduk. İdari birimi biz oluşturduk önceden arşivi yoktu, zamanla arşivini kurduk. Özel günlerde, çalışanlara hediyeler verilirdi. İki çocuğumu fabrikadan aldığım maaşla yetiştirdim, okuttum. Çok mutlu günler geçirdik" (Hikmet Hanım, Fabrika Memuru, Emekli, 57).
>
> "Fabrikanın gelirleri ile İmam Hatip Okulunun öğrencilerine destek olurduk. Fabrikanın bahçesine mescit yapıldı. Burada cuma namazı kılardık. Fabrikanın bahçesi harikaydı. Ağaçlar, çiçekler çok emek vermiştik. Fabrikada 1000'in üzerinde gül vardı. Ramazanda, iftarda sahurda burayı çekerek televizyonda yayımlarlardı. Düğünü nişanı olanlar fotoğraf çektirmeye gelirdi. Lokalimiz vardı. Bürokratlar gelirdi. 20 lojman vardı. Genelde ustabaşları otururdu. Ben de görev yaptığım sürece lojmanda oturdum. Menekşe Evleri kooperatif evleri yapıldı. En güzel yerde yapıldı, güneşe karşı. Yozgat'a 1 milyonun üzerinde çam diktirdim. Yozgat'ın girişi, mezarlıklar, okullar, camiler, fabrikanın çevresi. Sabancı yurdunun su işine fabrika destek oldu. Yüksekokulun çamları, Fen Edebiyat Fakültesinin ihtiyaçlarına destek olurduk. Kışın bira üretimi düşük olurdu. İşçilere ağaç diktirirdim. Köyler ağaç doldu. Bizim diktiklerimize Yozgat Belediyesi baksaydı, Yozgat'ın her yeri yemyeşil olurdu. Genel Müdür Mehmet Akbay döneminde, Tekel her ile bir okul yaptı. Yozgat'a Yatılı Bölge Okulu yapacaklardı. Özelleştirmeyle kaldı yapılamadı" (Cemal Çetin, Makine Mühendisi, Fabrika Müdürü, Emekli, 61).
>
> "Sosyalleşmeye de hizmet ediyordu. Fabrikanın ön tarafında misafir ağırlama yerleri vardı. Biz orada ağırlanırdık" (Mehmet Saygı, Emlakçı 66).

Fabrikada üretilen Altınbaşak birasından, görüşmeciler Cemal Ç, Talip Yozgatlı, Mehmet Saygı ve Hikmet Hanım tarafından övgüyle bahsedilmiştir. Altınbaşak, özel sektörün rekabet ettiği, hatta gerisinde kaldığı bir ürün olarak tanımlanmıştır. İlk piyasaya sürülüşü ve şişesinin değişimi de ulusal basında haber olmuştur.

Altınbaşak'ın, şişe ücretleri hariç büyük boy şişesi 225, küçük boyu 175 kuruştan satılmaktaydı. Satışlarda büyük boylar için 100, küçük boylar için 65 kuruş şişe bedeli ayrıca alınmaktaydı[27].

1980'de, Tekel'in bira üretiminde zarar ettiği, bira taşıma ücretinin taşınan bira maliyetini geçtiği söyleniyordu. Yozgat bira fabrikasındaki şişe darlığı sebebiyle bira üretimi gerilerken, Yozgat bira fabrikasında üretilen Ankara viskisinin şişe sıkıntısı sebebiyle üretimine ara verilmişti[28].

Şişesi ve etiketi değiştirilen Tekel birasının, 1983 Haziran ayı sonunda, yeni görüntüsü içinde piyasaya sürüleceği, Avrupa tipi şişe içinde, aynı fiyatla piyasa sürülecek olan Tekel birasının, Ankara ve Yozgat tesislerinde doldurulacağı açıklanıyordu. İstanbul Bomonti tesisleri eski yapıda olduğu için yeni tip

[27] "Altınbaşak Birası Satışa Çıkarıldı", *Milliyet*, 23.05.1972, s. 3.
[28] "Tekel Bira Üretimden Zarar Ediyor", *Milliyet*, 16.07.1980, s. 9.

şişelerin doldurulamadığını kaydeden ilgililer, İstanbul fabrikasının yenileştirilmesi için de çalışıldığı açıklanmıştı. Bal rengi Avrupa tipi şişenin seçilmesinde taşıma avantajı ve özel sektör birası ile rekabet etme amaçlanmıştı[29].

> "Benden önce Altınbaşak, siyah bira ve Yozgat'ın birası vardı. Yozgat'ın birası çok tutuldu. Yozgat'a gelen İngilizlerden biri biraya onay alın yurt dışında yarışmaya dâhil ettireyim dedi. Genel Müdürlüğün onay alması gerekir ben yapamam dedim. Ancak aldı götürdü. Türkiye'den getirdiğini söylemeden yarışmaya dâhil ettirmiş, Çek birasından sonra ikinci gelmiş. Biramız güzeldi. Talep Yozgat birasına olduğu için Ankara'daki fabrikamız kapandı. Hemen bozulmazdı. 90 günde ancak bozulurdu. Özel sektör kendisininkini sattırmak için bizim birayı güneşte beklettirirmiş" (Cemal Çetin, Makine Mühendisi, Fabrika Müdürü, Emekli, 61).

1986'ya gelindiğinde, Tekel'in her türlü içkiyi yerli ve yabancı sermayedarlarla ortak üreteceği ilan ediliyordu. Tekelin kuracağı bu ortaklıklarla birçok yabancı sigaranın yanı sıra yabancı marka bira ve içkiler de Türkiye'de üretilebilecekti. Yapılan ortak çalışmalar neticesinde, Alman Spaten firması ile Yozgat bira fabrikasının birlikte işletilmesinde proje aşamasına gelinmişti[30].

C. Fabrikanın Özelleştirilmesi

1980'li yıllarda tüm dünyada serbest piyasa ekonomisinin gerektirdiği gelişmeler, kamu sektörünün yeniden yapılanmasını zorunlu hâle getirmişti. Özelleştirme, ekonomi içinde devletin payını küçültülmek için en etkin araç olarak düşünülmüştü. KİT'lerin faaliyet gösterdiği alanların rekabete açılması, bu faaliyet alanlarına özel sektörün girişinin kolaylaştırılması, KİT'lerin özel sektöre devri öncesinde hazırlık aşaması olarak anlaşılmıştı. KİT'lerin sosyal nedenlerle maliyetin altında fiyat belirleyerek satış yapması, zararın hazineden karşılanması, vergiden beslenen bütçe üzerinde bir yük oluşturmakta, bu da yükseltilmiş vergilerle bireylere yansıtılmaktaydı. Özelleştirme ile yabancı sermayenin ülkeye girişi sağlanırken, ekonomiye ek kaynak getirildiği düşünülmektedir.

Özelleştirme karşıtları ise bu politikaya, işsizliği arttırması, Kamu İktisadi Teşekküllerinin gelir düzeyi yüksek kişilere ve kuruluşlara satılarak gelir ve servet dağılımında adaletsizliğe sebep olması sebebiyle itiraz etmekteydiler. (Tandırcığlu, 2002.ss. 198-199; Heywood, 2012, s. 126; http://www.oib.gov.tr /program/turkiyede_ozellestirme.htm18.10.2014, ss. 1-8).

---

[29] "Şişesi ve Etiketi Değiştirilen Tekel Birası Haziran Ayı Sonunda Yeni Görüntüsü İçinde Piyasaya Sürülecek", *Milliyet*, 13.6.1983, s. 7.

[30] "Çeşit Çeşit Rakı", *Milliyet*, 6.6.1986, s. 1.

1990'larda, bira üreticileri, Türkiye'de kişi başına bira tüketiminde, uzun zamandır bir artış olmadığını, 1984'te köy ve kahvelerde bira satışının yasaklanmasından sonra pazarın daraldığını ve hâlâ eski seviyesine ulaşamadığını, son yıllardaki tüketim artışının ise, yaz aylarında Batı sahillerindeki turistlerden kaynaklandığı açıklıyordu. Türklerdeki eğilimin daha çok ağır alkollü içkiye olduğu, biranın % 15'inin Samsun-Ankara-Adana üzerinden çekilecek bir hattın doğu tarafında, % 85'inin ise batıda tüketildiği belirtiliyordu.

Neticede Tekel, İstanbul Bira Fabrikasını tasfiye ediyor, Ankara Bira Fabrikası rakı üretimine başlıyor, Yozgat Bira Fabrikası da özelleştirme kapsamına alınıyordu. Böylece Tekel'in pazardaki payı %10'a düşüyordu. O dönem açıklama yapan uzmanlar, Tekel'in pazardan çekilmesinin, pazara yansımayacağını, aksine ucuz fiyat ve marka arayanların biradan vazgeçeceğini söylüyordu[31].

1990 yılının sonlarına doğru Maliye ve Gümrük Bakanı Adnan Kahveci, Tekel'e ait Yozgat Bira Fabrikasında üretimin çok eski bina ve teknoloji ile sürdürüldüğünü bu nedenle ancak 3/2 kapasite kullanıldığını belirterek, fabrikanın özelleştirilmesine karar verildiğini ilan etmişti[32].

Özelleştirme süreci ile ilgili olarak görüşmecilerin genel kanaati, çalışanların ve Yozgat şehrinin sosyoekonomik olarak alan kaybettiği yönündedir. Halkın özelleştirme ve ardından kapatılması sürecinde fabrikaya ve işçiye sahip çıkmadığı, bu işin önemini kavrayamadığı, "Şimdiye kadar yedikleri yeter!" şeklinde konuşulduğu ifade edilmektedir. Cumhuriyet tarihi sürecinde Yozgat'ta kurulmuş tek devlet teşekkülü olarak nitelenen fabrikanın, hak ettiğinin çok aşağısında bir fiyata özelleştiği, meyve suyu fabrikasına dönüştürülebileceği, içindeki makinelerin özelleştirme öncesinde tamamen yenilendiği özelleştirmeden alınan paranın makinelerin parasını dahi karşılamayacağı ifade edilmiştir.

> "Maaşlarımızda artış talep ettiğimizde, artış oldu. Greve bile gitmedik. İşçiler hayatından hayli memnundu. Uzun süreli çalışanlar, hâlâ o birikimleri ile geçinmekteler" (Uğur Yozgatlı, Fabrika İşçisi, 4C Çalışanı, 40).
>
> "Fabrikanın ne anlama geldiğini Yozgatlı anlamadı. İş imkânı olmayınca insanlar göç ediyor. Eskiden buranın yerli halkı buradayken daha ince bir kültür vardı. Şimdi bu durumda az sayıda aile kaldı. Bunlar da birbirini tanırlar. Şimdi çoğunluk ilçe ve köylerden gelenlerdir. Şehrin kalkınması üniversiteden bekleniyor ama üniversite buranın çalışanına iş verecek değil. Zaten çalışan hocalar, personel dışarıdan geliyor; üniversite yalnızca eğitime hizmet ediyor.

[31] "Tekel Çekildikçe Biracılar Azalıyor", *Milliyet*, 4.3.1990, s. 1.
[32] "Yozgat Bira Özelleşecek", *Milliyet*, 9.08.1990, s. 5.

Fabrika hem çalışanına hem esnafa hem nakliyeciye hizmet ediyordu" (Hikmet Hanım, Fabrika Memuru, Emekli, 57).

"Yozgat'ta devletin Cumhuriyet dönemindeki ilk ve tek fabrikası kuruldu ve yıkıldı. İşçisi, nakliyecisi, besicisi, esnaf herkes faydalanıyordu. Yozgat'ta hâli hazırda ayda 1 trilyon para esnafı ayakta tutuyor. Önemi yıkıldıktan sonra farkına varıldı. Özelleştirmesi sırasında az sayıda kişi tepki verdi. "İçki satılan yer, giderse gitsin!" diyenler oldu. Yerköy'e dişli fabrikası geldi, alıp Kayseri'ye götürdüler. Zaten Yozgat'a ne geldiyse, birileri alıp götürdü. Fabrika çalışanlarının her türlü hakkı vardı. En güzel işçiliği yaşadılar. Özel bira fabrikaları daha iyi çalışabilsin diye, devletin fabrikaları yavaşlatıldı. Kapatılırken esnaftan bazıları yürüyüş yapalım dedi ama kimse katılmadı. Yozgat ekonomisine çok zararı oldu" (Çelebi Aslan, Esnaf, 59).

Resim 3. Fabrikanın Özelleştirilmesi Sürecinde İşçilerin Protesto Yürüyüşü

"Bu şehirde çalıştık, bu şehirde harcadık, nakliyeci, esnaf herkes kazandı. Başka illerde eylemcilere eylem süresince her şey bedava denirken, şehir halkı yüzümüze bakmadı. Fabrikaya herkesin sahip çıkması gerekirken ancak 30 kişi ile özelleştirmeye hayır, dedik. Aslında şimdiki aklımla o kadar işçinin bu fabrikada çalıştırılması devlete yüktü. Özelleştirmeye karşı değilim ancak hak ettiğinden aşağıya satmak, tamamen kapatmak olmamalıydı. İşçiler böyle tasfiye edilmemeliydi. Türk İş Konfederasyonu Tek Gıda İş Sendikası Şube Başkanlığı yaptım. Fabrika kapanana kadar 'Tekel Öz Varlığımızdır, Satılamaz' diye eylemler yaptık. Fabrikalar satılınca insanlar, ne yapacak?! İntihar edenler, eşinden ayrılanlar oldu. Fabrika özelleştirilirken, işçi çalıştırılacak ya da tazminatları verilecek denmişti. İşçiler vekilleri aradı, resmî kişilere sert tepkiler verildi. Başbakan Yozgat'a geldiğinde Vali Bey'in odasında sendikacı olarak takdim edildim. Yozgat Bira Fabrikası dört yüz Yozgatlıyı bir gecede işsiz bıraktı. Çevredeki dört şehir de bundan faydalanıyordu. Başbakan'a muhalefet kapılarında hak aramak istemiyoruz, yardım edin, dedim. Bu insanları suçlu

görüntüsünden kurtarın. Kamuda değerlendirelim. Kadrolu işçinin tazminatla kapıya konulması adalet değil. 2004 yılı Mart ayında görüştük. 657/4-C çalışması yaptım. Benim de katkım oldu. Çalışma süreleri 11 ay 28 güne çıkarıldı. Bizim işçilerin hepsi değerlendirildi. Kendi yanlışları dışında birkaç kişi işsiz kaldı. Sekiz ay ikramiye alırdık. Maaşlarımız iyiydi. 3000 lira kadar maaş alırdık. Şehre, esnafa katkısı büyüktü. Özelleştirilmesi sürecinde ufacık bir afişi dahi vitrin kirliliği yapıyor diye dükkân camına astıramadık. Fabrikadan Cumhuriyet Meydanı'na yürüdük. Halk katılır diye bekledik. "Gözlerine dizlerine dursun, aldıkları yetmiyor mu?" dediler. Medeni insanlar gibi çelengimizi koyduk, dağıldık. Biz bu parayı, burada kazandık, burada harcadık. Bir esnafı dahi yanımızda göremedik. Halk yanımızda yer almadı. Hiçbiri yanımızda yer almadı. Hepsi ağlıyor şimdi... Fabrikanın özelleştirilmesi gündemdeydi. Çalışanların eşit hisseleri ile Birsan'ı kurduk. İçeride tazminatlarımız vardı. Fabrikaya talip olduk. Birinci özelleştirmede talip olmamızdan rahatsız oldular. O zaman özelleştirmeler, perakende idi. Hepsi Alkollü içkiler ve Tütün AŞ'ye satıldı. Üç Anonim Şirkete dönüştürülerek, iktisadi teşekküllerden "K" kaldırıldı. Tekelin içki bölümü 17 tane irili ufaklı içki vardı. "K" kaldırılınca daha kolay satıldı. 2004 yılında en son ihalede alkollü içkiler, 292 milyon dolara Limak Nurol Özaltın Tütsab Konsorsiyumuna satıldı. Bunlar hazır fabrikalardı. Her şeyi vardı. Özelleştirme adında millî varlığımız yok edildi. Bir yıl sonra ABD merkezli bir fona (Texas Pacific Group) 810 milyon dolara sattılar. Amerikalılar taş üstüne taş koymadılar. 810 milyon dolara aldıkları 17 fabrikayı 2.1 milyar dolara İngiliz viski şirketine (Diageo) devrettiler. Özelleştirmeye karşı değilim ancak fabrikanın hakkı verilseydi, işçiler işten çıkarılarak kapatılma yoluna gidilmeseydi" (Tevfik Bozkurt, Fabrika Teknikeri/TEK GIDA İŞ Sendikacı, 53).

"20 yılda yapılanı 20 günde bitirdiler. İçindekiler yeterdi, arsası yeterdi. Her şey yenilenmişti" (Hikmet Hanım, Fabrika memuru, Emekli, 57).

Resim 4. Fabrikanın Silolarının ve Tüm Müştemilatının Yıkım Görüntüleri 2008 [33]

"Erbakan, fabrikayı ilk eleştiren kişilerden, "Yozgat'ın girişi birahane çıkışı kerhane" diyordu. İşte bu bakış açısı fabrikanın kapanma sebeplerinden biridir. Burayı kapatmayın meyve suyu fabrikası olsun dedim, yazdım. Kimse dinlemedi. Özelleştirilirken halkın sesi çıkmadı, bilakis iyi oldu diyenler oldu. Hak ettiğinden çok aşağı fiyata satıldı. Şimdi yerinde koca koca binalar var. Yozgat'a ne kazandırıyor" (Kenan Yılmaz, Yozgat Spor Kulübü Başkanı, Gazeteci, 55).

"2004'te TEKEL kendi fabrikasını kurabilecek durumdaydı. Tekel özelleşirken yurt dışında bile ihale alabilecek durumdaydı. 10 milyon litre düşük bir kapasiteydi. 20 milyona çıkabilirdik. İstanbul kapandıktan sonra İstanbul'un yüksek kapasiteli makinelerini getirdik. Üretim 18 – 20 milyon litre kapasiteye çıktı. Yıl 1995-96'ydı. 2004'e kadar Yozgat'ta çalıştım. 2004'te özelleştirmeden önce Tekel'in Atatürk Orman Çiftliği'ndeki fabrikasına müdür atandım. Veysel Atay Genel Müdürdü, aradı. Yozgat'a gitmezsen Yozgat'taki fabrikayı çalıştıramayız dediler. 27 sene çalışmıştım, emekli oldum. Yozgat'a tekrar gittim. Mey almıştı. Emekli olmuşlardan sözleşmeli olarak fabrikaya aldım. Hedefimiz kapasiteyi artırmaktı. Mey zamanında kapasite artırma için projeler falan uygulandı. 40 milyon litreye çıktı. Mey 290 milyon dolara almıştı fakat hammaddemiz yarı mamulümüz ambarlarımız doluydu. İki sene sonra 900 milyon dolara Amerikalılara sattılar. Amerikalıların, 2011'de 3 milyar dolara

[33] http://www.yenialkan.com.tr/referanslarimiz.asp. 20.10.2014.

> İngilizlere sattığını duydum. Amerikalılar zamanında küçültme yoluna gittiler. Pazar dışarıda, Yozgat'ta üretiliyor da İzmir'e niye gidiyor. Kömür kazanının yakıtı Manisa'dan gelirdi. Yozgat nakliyesi senede 4000 bin ton arpa gibi 4000 ton da kömür taşırdı. İstanbul kapanınca oranın kapasitesi yüksek fuel oille çalışan kazanını getirttim. Yozgat'tan arpa alınmıyor falan. Bütün bu masraflara rağmen, kâr ederdik, zarar etmezdik. İşçinin maaşını veriyorum, sigortası giysisi, karton, şişe. Bunlar da sanayi üretimi. Fabrikanın çalışmadığı zarar ettiği kötü propagandasına Yozgatlı siyasiler de uydu. Çalışanlar akrabaları olmasına rağmen düşünmediler. Erbakan, Yozgat'ın girişi meyhane, ortası birahane, çıkışı kerhane demiş durum böyle… Yozgat'ta Köy Hizmetleri, Orman Bölge kapandı. Emekli olanlar çoluk çocuğunu işe koymak için büyükşehirlere göçtü. Vitrinlerde yabancı içkiler var. Bugün Efes Tekelleşti. Şimdi rekabet de bitti. Devlet rekabet ediyordu. Fabrikanın ismi 5000 dolara satılmış. Altınbaşak ve Tekel markasının Efes'e 6000 dolara satıldığını duydum. Tekel köylünün ürettiği her şeyi alıyordu. Arpa, buğday, üzüm, anason, şerbetçi otu. Yabancılardan aldığın, ülkende üretmediğin, vitrinde sattığınla Hans'ın maaşını sen ödüyorsun. Cari açığı sen büyütüyorsun. Dövizle alıyorsun. Eskiden ihracata yönelik işler yapılırdı. Özelleştirmeyle kaliteli üretim olacaktı, fiyatı ucuz olacaktı, devlete yük olmayacaktı. Devlet üretimden çekilecekti. Beş madde sayılıyordu bunlar amacına ulaştı mı? Yozgat Tekel Bira Fabrikası hiçbir zaman zarar etmedi. Bu kadar nakliye, işçi, kömür gibi masraflara rağmen başa baş geldi ama zarar etmedi" (Cemal Çetin, Makine Mühendisi, Fabrika Müdürü, Emekli, 61).

Çalışanlarla yapılan görüşmelerde, Türkiye'de KİT'lerin devlete getirdiği yük, masraflar ve çalışanlarının özlük hakları düşünüldüğünde, özelleştirilmelerinin gerekliliği ile ilgili genel bir kanaat mevcut görünmektedir. Bununla birlikte görüşmeciler, fabrikanın "plansız hesapsız bir şekilde elden çıkarılması", yabancının fazlasıyla kâr etmesi, "millî servetin heba edilişi" şeklinde değerlendirmeler yapmıştır. Fabrikanın yıkılarak yerine lüks konutların yapılmasının bir şehre ne gibi bir katkısı olduğuna ait sorgulama durumu ise, anlatıcıların genelinde mevcuttur. Şehirde istihdama ve gelir durumuna katkı sağlayan bir işletmenin kapanmasının bireysel bir durum olarak görülmesi ve tepki gösterilmemesinin, bir "sosyokültürel yetersizlik/farkında olamama" durumu olarak değerlendirilmesi mümkündür.

Ekonomi yazarlarının bazıları, o günlerde Tekel'in blok olarak satılmaya çalışılan alkollü içkiler kısmına sigaradaki gibi gülünç bir rakam teklif edildiğini, tesislerin ayrı ayrı satılması ile hazinenin daha çok kazanacağını[34], bazıları ise fabrikanın yanlış yatırım olduğunu fabrikanın işleyemediğini olanın Yozgat'a olduğunu, Yozgat'ın fabrikasız kaldığını yazıyordu[35].

Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, Tekel'in içki kısmı ve sigara kısmını 2003 yılında ayırdı. İçki kısmını 292 milyon dolara Nurol, Limak, Özaltın, TÜTSAB

[34] Mehmet Yalçın, "Tekeli Böyle Satamazsınız", *Milliyet*, 09.11.2013, s. 14.
[35] Güngör Uras, Yozgat Fabrikasız Kaldı, *Milliyet*, 18.04.2004.

Ortak Girişim Grubuna sattı. 2006 yılında Şirketin % 90 hissesi 810 milyon dolara ABD'li Texas Pacific Group'a, 2011'de ise, İngiliz sermayeli Diageo'ya 3,3 milyar dolar işletme değeri ile satıldı[36].

Sonuç

Yozgat, İç Anadolu'nun başkente en yakın, fakat sosyoekonomik imkânlar bakımından en geri sayılabilecek şehirlerindendir. Şehri iktisadi manada kalkındırabilecek yatırımlar oldukça sınırlıdır. Yozgat'ın sosyoekonomik geri kalmışlığına çözüm olarak, Cumhuriyet tarihi boyunca, yakın zamana kadar yapılmış tek devlet müdahalesi, Yozgat Tekel Bira Fabrikası, olarak tanımlanmıştır. Bugün ise bu görev, Anadolu'nun pek çok şehrinde olduğu gibi şehrin üniversitesinden beklenmektedir.

Şehrin liman ve demiryollarına uzak olması, biranın tüketim azlığı gibi sebeplerden, fabrikanın kuruluşuna dair yazılan olumsuz rapor ve değerlendirmelere rağmen fabrika, Demokrat Parti iktidarının şehirde istihdam ve kalkınmayı sağlamak adına, yaptığı bir yatırımdır. Esasen fabrikanın kurulduğu dönemde dahi devletin yatırım yapmaması, özel sektöre yol açması gerektiği düşünülmüş fakat özel sermaye azlığı ve halkın taleplerini gerçek ve siyasi saiklerle karşılama ihtiyacı fabrikanın kuruluşuna sebep olmuştur.

Görüşmecilerin anlatılarına göre, fabrika, çalışanına, çiftçiye, nakliyeciye, besiciye, şehir halkına faydalı olmuş, şehrin hafızasında da yer etmiştir. Su, kaliteli arpa, şişe, nakliye, teçhizat gibi problemlerini aşarak marka olmasına rağmen; bira piyasasının artış göstermemesi, özel sektöre yer açma, devletin yükünü azaltma, dünyada ve Türkiye'de değişen (liberalleşen) devlet anlayışının bir sonucu olarak özelleştirilmiştir. Yozgat Tekel Bira Fabrikasının özelleştirme rakamları dikkate alındığında, özelleştirilmesinin, ülkemizde Kamu İktisadi Teşekküllerinin çoğunda olduğu gibi, uzun vadeli ve reel hesaplar yapılmadan gerçekleştiğine dair bir mutabakat mevcuttur.

Kaynakça

A. Arşiv Kaynakları

BCA.010.09.411.1240.6.2

BCA.030.18.01.02.185.22.2

BCA. 030.01.00.00.20.117.26.

BCA.030.01.00.00.82.516.9.

BCA. 030.01.00.00.82.518.7

[36] Buğra Tokmakoğlu, "Mey İçki Devletin Özelleştirdiği Değerin On Katına Satıldı", http://blog.milliyet.com.tr,22.02.2011.; http://www.tekgida.org.tr/Oku/225/Tekel-Ozellestirmesinin-Sonuclari,20.10.2014.; http://www.merhabayozgat.com/haber-4189-Devlete-kar-yozgat8217a-zarar.html.

B. Süreli Yayınlar

Hakikat (1958-1972). (Yozgat Yerel Basını)

Milliyet (1960-2011).

1968 Yozgat İl Yıllığı, Sivas, Doğuş Matbaası, 1968.

1973 Yozgat İl Yıllığı, Ankara, Ay Yıldız Matbaası, 1973.

C. Sözlü Kaynaklar

Hikmet Hanım: 1958'de Yozgat'ta doğdu. Lise mezunu. Fabrikadan memur emeklisi. Fabrikanın idari (evraklarla ilgili) kısmında çalışmış, eşinin ölümü üzerine yerine işe alınmıştır. (Görüşmeci isminin yazılmasını ve sesli kayıt alınmasını istememiştir. Bu sebeple yalnızca soyadı açık olarak yazılmamıştır.) Yozgat'ta yaşıyor.

Mehmet Saygı: 1949'da Yozgat'ta doğdu. Lise mezunu. Emlakçı. Demokrat Parti İl Başkanlığı da yapmıştır. Fabrikanın şehrin sosyoekonomik hayatına katkı sağladığını düşünen bir kişidir. Şehri iyi tanıyan ve tanınan kimselerdendir. Yozgat'ta yaşıyor.

Çelebi Aslan:1.1.1956'da Yozgat'ta doğdu. Esnaf (Gözlükçü ve lokanta sahibi). Fabrikanın şehrin sosyoekonomik hayatına katkı sağladığını düşünen bir kişidir. Şehri iyi tanıyan ve tanınan kimselerindendir. Yozgat'ta yaşıyor.

Tevfik Bozkurt:1963'te Yozgat'ta doğdu. Makine teknikeri. 1987'de fabrikada tekniker olarak göreve başladı. Tek Gıda İş Sendikası. Görüşmenin yapıldığı tarihte Yozgat Belediyesi Sosyal İşlerden Sorumlu Başkan Yardımcısıydı. Yozgat'ta yaşıyor.

Yusuf Kenan Yılmaz: 11.11.1958'de Yozgat'ta doğdu. Üniversite mezunu. Yozgat Spor Kulübü Başkanı, Yozgat Hâkimiyet Gazetesi Yazı İşleri Müdürü ve Editörü. 12 Eylül 1980'den sonra Almanya'ya gittiğini ve ilk Türkçe gazeteyi çıkarmış olduğunu anlatmıştır. İstanbul'da yayımlanan Almanca gazeteyi de kendisi çıkarmıştır. Yozgat ile ilgisini kesmemiş ve şehrin tanınmış kişilerindendir. Yozgat'ın ilerlemesine dönük hayalleri ve çalışmaları olduğunu anlatmıştır. Görüşmeci görüşülen günlerde, kanser hastasıydı ve kemoterapi görmekteydi. 14 Ağustos 2013'te vefat etti.

Talip Yozgatlı: 1962'de Yozgat'ta doğdu. Lise mezunu. Fabrikada laborant olarak çalıştı ve emekli oldu. Fabrikanın arpa alım işlerinde ve biranın ölçüm işlerinde uzmanlaştığını ve kendisinin karar mekanizmasına dâhil edildiğini anlatmıştır. Yozgat'ta yaşıyor.

Uğur Yozgatlı: 1975'te Yozgat'ta doğdu. Lise mezunu. 1997 yılında bira fabrikasında işçi olarak işe başladı. 1997'de yapılan bir sınavın ardından 200 kişi işe başladı. Fabrikanın özel sektöre devrinden sonra, iki yıl özel sektörde çalıştı. Hâlen 4/C kapsamında kamu kuruluşunda çalışmaktadır. Evli, iki çocuk sahibidir. Yozgat'ta yaşıyor.

Cemal Çetin: 1954'te Yozgat, Sorgun'da doğdu. Makine mühendisi. Yozgat Tekel Bira Fabrikasından Emekli Müdür. Uzun dönem fabrikada önce makine mühendisi olarak çalışmış ve fabrikanın en uzun dönem müdürlüğünü yapmıştır, özelleştirme sonrasında dahi görevine devam etmiştir. Fabrikanın şehrin sosyoekonomik hayatına ciddi katkı sunduğunu düşünmektedir. Ankara'da yaşıyor.

Remzi Kaya: 1938'de Yozgat'ta doğdu. Fabrikadan Malulen İşçi Emeklisi 77. Böbrek problemi sebebiyle malulen emekli edilmiştir. Yozgat'ta yaşıyor.

D. Araştırma ve İnceleme Eserleri

Boratav, K. (2003). *Türkiye İktisat Tarihi (1908-2009)* (18. Bsk.). Ankara: İmge.

Çavdar, T. (1999). *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1839-1950* (2. Bsk.). Ankara: İmge.

Heywood, A. (2012). *Siyaset* (B. B. Özipek, Çev.) (7. Bsk). Ankara: Adres Yayınları.

Kazgan, G. (2002). *Tanzimat'tan 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi.* İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Sayar, A. (2011). *Yozgat Var Yozgatlı Yok* (2. Bsk.). İstanbul: Ötüken.

Şahin, H. (2000). *Türkiye Ekonomisi* (6. Bsk.). Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları.

Tandırcıoğlu, H. (2002). Geçiş Ekonomilerinde Özelleştirme. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *4*(3), 198-226.

Tokgöz, E. (2000). *Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi (1914-2011)* (10. Bsk.). Ankara: İmaj Yay.

Yenal, O. (2010). *Cumhuriyet'in İktisat Tarihi.* İstanbul: İş Bankası Yayınları.

E. Genel Ağ (İnternet) Kaynakları

Metin, C. *Sözlü Tarih ve Türkiye'deki Gelişimi*. 31 Aralık 2014 tarihinde http://www.ait.hacettepe.edu.tr/akademik/arsiv/soz.htm adresinden erişildi.

Tokmakoğlu, B. (2011). *Mey İçki Devletin Özelleştirdiği Değerin On Katına Satıldı*. 22 Şubat 2011 tarihinde http://blog.milliyet.com.tr adresinden erişildi.

Uludağ, İ. ve Arıcan, E. (2003). *Türkiye Ekonomisi.* İstanbul: Der Yayınları.

Uras, G. Yozgat Fabrikasız Kaldı. *Milliyet*, 18.04.2004.

Yalçın, M. Tekeli Böyle Satamazsınız, *Milliyet*, 09.11.2013, s.14. 6 Ocak 2015 tarihinde http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/MM__/d02/c010/mm__02010fih.pdf. adresinden erişildi.

7 Ocak 2015 tarihinde http://www.tbmm.gov.tr›tutanaklar/TUTANAK/MM__/d01/c027/b057… adresinden erişildi.

22 Şubat 2011 tarihinde http://blog.milliyet.com.tr adresinden erişildi.

20 Ekim 2014 tarihinde http://gazetearsivi.milliyet.com.tr adresinden erişildi.

20 Ekim 2014 tarihinde http://www.merhabayozgat.com/haber-4189-Devlete-kar-yozgat8217a-zarar.html adresinden erişildi.

20 Ekim 2014 tarihinde http://www.tekgida.org.tr/Oku/225/Tekel-Ozellestirmesinin-Sonuclari adresinden erişildi.

18 Ekim 2014 tarihinde http://www.yozgat.gov.tr adresinden erişildi.

18 Ekim 2014 tarihinde http://www.yozgatkulturturizm.gov.tr adresinden erişildi.

20 Ekim 2014 tarihinde http://www.yenialkan.com.tr/referanslarimiz.asp. adresinden erişildi.

http://www.merhabayozgat.com/haber-4189-Devlete-kar-yozgat8217a-zarar.html.